

ПЕДАГОГИКА ИЛИМДЕРИ

Абдрасулова З.А., Элмуратов Ш.З.

ҮЙ-БҮЛӨДӨГҮ БАЛДАРГА ЭКОНОМИКАЛЫК БИЛИМ
БЕРҮҮНҮН ПЕДАГОГИКАЛЫК НЕГИЗДЕРИ

Абдрасулова З.А., Элмуратов Ш.З.

ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ЭКОНОМИЧЕСКОГО
ОБРАЗОВАНИЯ ДЕТЕЙ В СЕМЬЕ

Abdrasulova Z., Elmuratov Sh.

PEDAGOGICAL FOUNDATIONS OF ECONOMIC EDUCATION
OF CHILDREN IN THE FAMILY

УДК: 37.015.6

Макалада мектеп жашындагы балдарга экономикалык билим берүүнүн актуалдуу маселеси каралат. Бир караганда экономика менен балдар таптакыр туура келбеген түшүнүктөр сыяктуу көрүнөт. Бирок заманбап бала, жашоосунун эң башынан эле экономикалык сөздөр жана аныктамалар табылган экономикалык чөйрөдө болот. Азыркы турмушта ар кандай экономикалык процесстер ишке ашырылууда. Көптөгөн ар кандай кесиптер, дүкөндөрдө жана интернетте өнүмдөрдү сатуу жана сатып алуу, сыналгыдан жарнактар, ата-энелердин үй-бүлөлүк бюджетти жөнүндө сүйлөшүүсү мектеп курактагы балдардын колунан келе бербейт. Бүгүнкү жашоо абдан күтүүсүз жана абдан кызыктуу. Чындыгында, татаал экономикалык процесстер балдарды ушунчалык кызыктырат жана алгачкы экономикалык түшүнүктөр алар өзүнөн-өзү, жашоо жолунда пайда болот. Бул достор менен баарлашууда, чондор менен сүйлөшүүдө, телевизор көрүп жатканда болот. Экономикалык билим берүүнү өнүктүрүүнүн негизги принциби – тематикалык мамиле. Сабактар, оюндар, экскурсиялар, этаптуу иш-чаралар, “бир тема” боюнча эксперименттер алардын мазмунун окуу процессине акырындык менен киргизүүгө жардам берет. Макалада мектеп жашындагы этапта балдардын экономикалык сабаттуулук проблемасынын маңызынын теориялык аспектилерин баяндалган. Авторлор бала экономикалык түшүнүктөрдү өздөштүргөн негизги чөйрө катары үй-бүлөгө өзгөчө көңүл бурушат.

Негизги сөздөр: экономикалык тарбия, экономикалык билим, экономикалык сабаттуулук, сарамжалдуулук, үнөмдөө, үй-бүлө, балдар, ата-энелер, мугалимдер, инсан, мектеп.

В статье рассматривается актуальный вопрос экономического образования детей школьного возраста. На первый взгляд экономика и дети кажутся совершенно несовместимыми концепциями. Но современный ребенок с самого начала своей жизни попадает в экономическую среду, в которой встречается экономические слова и определения. В современной жизни осуществляются различные экономические процессы. Множество различных профессий, продажа и покупка товаров в магазинах и в интернете, реклама по телевизору, разговоры родителей о семейном бюджете – это далеко не всё, с чем приходится сталкиваться детям дошкольного возраста. Сегодняшняя жизнь очень непредсказуема и очень интересна. Собственно, именно поэтому сложные экономические процессы так увлекают детей, и первые экономические концепции они приобретают самопроизвольно, на жизненном пути. Это происходит, в беседах с друзьями, разговорах со взрослыми, при просмотре телевидения. Основной принцип, заложенный в разработку экономического воспитания – тематический подход. Уроки, игры, экскурсии, поэтапные мероприятия, экспериментирование в “одной теме” помогают постепенно внедрять их содержание в учебный процесс. В статье изложены теоретические аспекты сущности проблемы экономической грамотности детей на этапе школьного возраста. Авторы уделяют особое внимание семье как первичной среде, в которой ребенок овладевает экономическими понятиями.

Ключевые слова: экономическое воспитание, экономическое образование, экономическая грамотность, бережливость, экономия, семья, дети, родители, педагоги, личность, школа.

The article deals with the topical issue of economic education of school-age children. At first glance, economics and children seem to be completely incompatible concepts. But a modern child from the very beginning of his life finds himself in an economic environment in which economic words and definitions are found. In modern life, various economic processes take place. Many different professions, selling and buying goods in stores and on the Internet, advertising on TV, parents talking about the family budget - this is not all that preschool children have to deal with. Today's life is very unpredictable and very interesting. Actually, this is why complex economic processes captivate children so much, and they acquire their first economic concepts spontaneously, along the path of life. This happens in conversations with friends, conversations with adults,

while watching television. The main principle underlying the development of economic education is the thematic approach. Lessons, games, excursions, step-by-step activities, experimentation on “one topic” help to gradually introduce their content into the educational process. The article outlines the theoretical aspects of the essence of the problem of economic literacy of children at school age. The authors pay special attention to the family as the primary environment in which the child masters economic concepts.

Key words: economic upbringing, economic education, economic literacy, frugality, saving, family, children, parents, teachers, personality, school.

Балдарга экономикалык билим берүүнүн жана тарбиялоо системасынын маанилүү компоненти болуп үй-бүлө эсептелет. Үй-бүлө балага өз мекенинин келечектеги сарамжалдуу ээси болуунун пайдубалын канчалык эрте түптөсө, анда эмгекчил, жоопкерчиликтүү, сарамжалдуулук, тез чечим кабыл алуучулук, экономикалык кыраакылык, ишке болгон мамиленин устаты сыяктуу маанилүү сапаттарга ээ инсандыгы тез калыптанат. Үй-бүлөдө биринчи кезекте балдарды үйдө, мектепте, чөйрөдө курчап турган бардык нерсеге үнөмдүү болууга үйрөтүшөт. Бирок кээде бул үчүн ата-энелердин педагогикалык, психологиялык, жана экономикалык билимдери жетишпейт. Демек, заманбап мугалимдин кеңеши, анын жардамы жана кызыгуусу – инсандын экономикалык жактан маанилүү сапаттарын өнүктүрүүдө чечүүчү ролду ойной алат.

Эксперименталдык-тажрыйбанын жүрүшүндө, биз үй-бүлөдө экономикалык билим берүү менен бирге балдарды тарбиялоону уюштуруу жана жетектөө боюнча бир катар тажрыйбаларды, анын ичинде ар түрдүү багыттагы предметтер боюнча сабак берген мугалимдердин ишмердүүлүгүн изилдеп чыктык.

Изилдөө ишибиздин эксперименталдык бөлүмүндө биз мектептин ар түрдүү багыттагы предмет мугалимдеринин, анын ичинде тажрыйбалуу педагогдордун экономикалык билим берүүнү уюштуруусун жана башкаруу жөндөмдүүлүгү менен үй-бүлөдө балдарды тарбиялоо боюнча иш-аракетин карап чыктык. Бул маселе боюнча тажрыйбалуу педагогдордун тарбиялоо иш-аракетин изилдөөдө жана талдоодо окуучулардын эмгекке, материалдык баалуулуктарга болгон мамилесин дайыма байкап турган аракетчил мугалимдер мектеп окуучуларынын экономикасынын калыптануу деңгээлин, сарамжалдуулукту, этияттуулукту, жоопкерчилик жана башка инсандык сапаттарды, эмгекке болгон мамилесин мүнөздөй ала тургандыгын көрсөттү. Бул аларга ата-энелер чогулуштарында жана ата-энелер үчүн лекцияларда тартипсиздикке, чарбасыздыкка, ысырапкорчулукка каршы күрөшүүнүн жолдору жөнүндө айтууга мүмкүндүк берет. Ата-энелер менен жеке баарлашууда алар тигил же бул баланын жеке жана коомдук баалуулуктарга болгон мамилеси, тактыктын жана кыраакылыктын, жоопкерчиликтин, өз ара жардамдашуусунун ж. б. жөнүндө өз байкоолорун билдире алышат.

Үй-бүлөдө балдарга экономикалык билим берүүнү ишке ашыруу төмөнкүдөй милдеттерди чечүүгө тийиш:

- балада экономикалык жактан билимдүү инсандын сапаттарын калыптандыруу;
- акылга сыярлык керектөөлөрдү жана керектөөлөрдү канааттандыруу мүмкүнчүлүктөрү менен салыштыруу жөндөмүн өстүрүү;
- балдарды жеке жана коомдук өндүрүштө жогорку өндүрүмдүү, натыйжалуу иштөөгө даярдоо;
- балдардын кызыкчылыктарын, жөндөмдүүлүктөрүн, коомдун керектөөлөрүн эске алуу менен кесипти туура тандоого көмөктөшүү.

Бул маселелерди чечүүдө алдыңкы принцип – биздин оюбузча, мектептеги жана үй-бүлөдөгү талаптардын биримдиги. Бул биримдик балдардын мектептеги жана үйдөгү иш-аракеттери жана кылган иштери жалпы эрежелерге баш ийет дегенди билдирет. Мектепте окуучуларга коюлган талаптардын бир кыйла бөлүгү үй-бүлөдө улантылышы керек. Бул баарыдан мурда мектепте жана үй-бүлөдө экономикалык билим берүүнүн мааниси жөнүндөгү көз караштардын биримдигин талап кылат. Бул үчүн ата-энелер балдарын экономикалык жактан тарбиялоонун максаттарын, милдеттерин жана каражаттарын так түшүнүшү керек.

Изилдөө окуучуларга эмгек тарбиясын берүү аркылуу мугалимдер мектеп окуучуларына экономикалык билим берүүнүн мазмуну менен системалуу түрдө тааныштыруулары керектиги айкын болду. Ошондой эле үй-бүлөдө ата-энелердин экономикалык темадагы туура эмес сүйлөшүүлөрү пропагандаланбай тургандыгын көрсөттү. Экономикалык билимдердеги көптөгөн кемчиликтерди балдар – мектептен алышат, үй-бүлөдө колдоого алынбайт жана өнүктүрүлбөйт. Окуучулардын мектепте алган бардык ыктары үй-бүлөдө жеткиликтүү калыптанса, анда мектеп жаш муундарга экономикалык жана эмгектик тарбия берүүдө, өлкөнүн сарамжалдуу ээлерин калыптандырууда бир топ ийгиликтерге жетишет.

Мектеп мугалимдери ата-энелер менен иштөөдө мектеп окуучуларына экономикалык билим берүү эмгекке тарбиялоонун негизинде жүргүзүлө тургандыгын эске салуу керек. Балдарга

стимулдаштыруучу контролдоо ыкмасын колдонуу менен узак мөөнөткө эмгек тапшырмалары берилиши керек. Туруктуу жоопкерчиликтерге ээ болуу менен окуучу – алардын аткарылышы үчүн моралдык жоопкерчиликти алууга үйрөнөт. Балага жумуш ордун иретке келтирүү, күн тартибин сактоону адатка айландыруу, мектеп окуучуларынын билимин жана жөндөмүн үйдөгү оңдоо иштерине колдонуу, үй-бүлөлүк бюджетти аткаруу – үй-бүлөдө үйрөтүлүшү керек. Баланын эмне кылып жатканына кызыгып колдоо көрсөтүү, ишти сарамжалдуу жана натыйжалуу уюштурууда ага кеңеш берүү менен жардам берүү ата-энелердин милдети болуш керек.

Мугалимдердин ата-энелер менен иштөөсүнүн маанилүү багыты балдарга жаратылышка, элдин эмгеги менен жаралган материалдык баалуулуктарга, тамак-ашка карата устаттык мамилени калыптандыруу болуп саналат. Бул жерде ата-энелердин жеке үлгүсү өзгөчө маанилүү. Мугалимдер ата-энелердин көңүлүн балдардын материалды кантип сарптаганын жана сатып алганын эске алуу зарылчылыгына бурууга, алардын көңүлүн бул материалдардын баасына бурууга, алардын пайдаланылышын көзөмөлдөөгө бурууга тийиш экендиги керектигин таңуулоо болуп эсептелет. Мына ушулардын бардыгы окуучуда адамдын эмгеги менен жаралган бардык нерсеге камкордук, үнөмдүү мамиле жасоону тарбиялайт.

Мугалимдер ата-энелерге балдардын мектепте алган билимдерин жана көндүмдөрүн эсепке алуу менен окуучуларды өз алдынча жасай ала турган иштерди жасоого үйрөтүүгө мүмкүндүк бере турган билим берүү ыкмаларын өздөштүрүүдө ата-энелерге жардам берүүгө чакырылган. Ошол эле учурда аткарылган иш үй-бүлөлүк бюджетке кандай таасир этээрин, эски нерселерге экинчи өмүр берүүгө жардам берип, айрым иштерди бүтүрүүгө кеткен убакытты кыскарта турганын көрсөтүү маанилүү. Коомдук өндүрүштөгү эмгек сыяктуу эле үй-бүлөдөгү эмгек да пайдалуу, сапаттуу жана албетте рационалдуу уюштурулушу керек.

Үй-бүлөдө мектеп окуучуларына экономикалык билим берүүнүн негиздүү системасы ата-энелердин педагогикалык өз алдынча билим берүүсүнүн жетекчилиги аркылуу педагогикалык билим берүүнү оптималдуу айкалыштырууну, экономикалык билим берүү боюнча иштин жамааттык, топтук жана жеке формаларын айкалыштырууну, үй-бүлөлүк тарбиялоонун жакшы тажрыйбасын эске алууну, бул тажрыйбаны жалпылоону жана пайдаланууну өзүнө камтууга тийиш.

Изилдөөнүн жыйынтыгы көрсөткөндөй, үй-бүлөдөгү балдарга экономикалык тарбия берүүнү ишке ашыруу боюнча ата-энелер менен иштөөнүн ар кандай формалары бар. Бул топтук жана жекече аңгемелешүүлөр, ата-энелер үчүн лекциялар, илимий-практикалык конференциялар, педагогикалык билимдердин элдик институттары, ата-энелер чогулуштары, экономикалык мүнөздөгү адабият түрүндөгү окурмандар конференциялары, окуучулар менен бирге ата-энелер үчүн кечелер, оозеки экономикалык журналдар, экономикалык билим берүү маселелери боюнча ата-энелер үчүн педагогикалык окуулар ж.б. Мектеп мугалимдери ата-энелер чогулуштарында: “Мамлекеттик мүлктүн сакталышындагы жарандык жоопкерчиликке тарбиялоо”, “Балдарды экономикалык тарбиялоодогу үй-бүлөнүн ролу жана орду”, “Балдарды экономикалык тарбиялоодо ата-энелердин жеке үлгүсүнүн ролу”, “Баланы экономикалык тарбиялоодо эмгектин ролу”, “Үй-бүлөдөгү балдардын акылга сыярлык керектөөгө тарбиялоо”, “Мектеп окуучуларынын күн режимин сактоодо жана убакыт бюджетин сарамжалдуу уюштурууда ата-энелердин мектепке жардамы”, “Мектеп жашындагы балдарда акча, жеке жана үй-бүлөлүк буюмдар менен иштөөнүн практикалык көндүмдөрүн калыптандыруу”, “Балдарды айлана-чөйрөнү коргоого кантип үйрөтүү керек”, “Балдар жана акча”, “Балдарды – өлкөнүн келечегинин кожоюну сезимине тарбиялоодо үй-бүлөнүн ролу” сыяктуу маселелерди даярдоого жана талкуулоого катыша алышат.

Мындан тышкары, ата-энелердин экономикалык темадагы кечелерди уюштурууга катышуусу жана мектептеги “Жаш кожойке”, “Чебер колдор”, “Өзүң жаса”, “Үйдөгү оңдоо иштери” ж.б. ар кандай ийримдерге ата-энелердин жетекчилиги мектеп окуучуларына экономикалык билим берүүдө эбегейсиз чоң пайда алып келет.

Демек, баланын инсандыгын экономикалык социалдаштыруунун жана экономикалык билим берүүнүн субъекти катары калыптандыруунун зарылдыгы экономикалык билим берүү маселесин актуалдуу кылат. Бул ийгиликтүү экономикалык иш үчүн зарыл болгон, адеп-ахлактык сезимдерди жана адеп-ахлактык-экономикалык сапаттарын калыптандыруу, жашоонун экономикалык чөйрөсүндө кызыкчылыктарын өнүктүрүү, коомдук-экономикалык жүрүш-туруш көндүмдөрүн калыптандыруу, жашы жеткиликтүү негизги экономикалык түшүнүктөрдү өздөштүрүүгө багытталган бойго жеткен жана баланын өз ара максаттуу жараян. Бирок, экономикалык социалдаштыруу процессин жана балдардын экономикалык сабаттуулугун түзүү процессин жана үй-бүлөнү өз ара аракеттенүүдө илимий-методикалык жактан жетишсиз иштеп чыгуу окуу жайларынын педагогикалык жамааттарынын олуттуу

бөлүгү балдарды экономикалык тарбиялоо маселесинде педагогикалык өз ара аракеттенүүнү камсыз кылууга даяр эместигин көрсөткөн кырдаалга алып келет. Ушуга байланыштуу азыркы педагогикалык илимде экономикалык социалдаштыруунун принциптерин иштеп чыгуу жана аны азыркы билим берүү мекемелеринин практикасына киргизүү, андан ары илимий изилдөөлөрдү жүргүзүү зарылчылыгын алып келет.

Ошентип, үй-бүлөдө экономикалык билим берүүнү жакшыртуу, бир жагынан, ата-энелердин өздөрүнүн экономикалык даярдыгын жогорулатууну, экинчиден, мектеп, үй-бүлө жана өндүрүштүк коллективдердин ортосундагы байланышты чыңдоону талап кылат. Бул аталган звенолордун биргелешкен аракеттери, максатка умтулган уюштурулушу – балдарга экономикалык билим берүүнүн маанилүү шарты болуп калууга тийиш деп санайбыз.

Адабияттар:

1. Абдулвагабова П.О. Педагогические условия воспитания бережного отношения к личным и общественным вещам: [Текст]: автореф. дисс.... к.пед.н. 13.00.01 / П.О. Абдулвагабова; АПН СССР, НИИ дошк. воспитания. – М., 2001. - 25 с.
2. Алиева Т. Экономика: жизнь и игра [Текст] / Т. Алиева // Обруч. - №1. – 2010. – С. 3-5.
3. Аменд А.Ф. Формирование нравственных представлений дошкольников в процессе экономического воспитания [Текст] / А. Ф. Аменд, А. А. Саламатов // Детский сад от А до Я. - №4. – 2003. - С. 55-57.